

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЦІНКИ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СУБ'ЄКТІВ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ

IMPROVEMENT OF METHODOLOGICAL SUPPORT EVALUATION OF SOCIAL ACTIVITY SUBJECTS OF AGRIBUSINESS

Фротер О.С.

завідувач відділу моніторингу якості освіти,
Уманський національний університет садівництва

Статтю присвячено теоретичному узагальненню основних підходів до оцінки соціальної активності аграрних підприємств. Досліджено особливості впровадження соціального обліку, аудиту та нефінансової звітності як основних інструментів забезпечення прозорості та інформованості про соціальну відповідальність суб'єктів агробізнесу. Обґрунтовано основні напрями підвищення соціальної активності аграрних підприємств.

Ключові слова: соціальна активність, соціальна відповідальність, суб'єкти аграрного бізнесу, соціальний облік, нефінансова звітність, соціальний аудит.

Статья посвящена теоретическому обобщению основных подходов к оценке социальной активности аграрных предприятий. Исследованы особенности внедрения социального учета, аудита и нефинансовой отчетности в качестве основных инструментов обеспечения прозрачности и информированности о социальной ответственности субъектов агробизнеса. Обоснованы основные направления повышения социальной активности аграрных предприятий.

Ключевые слова: социальная активность, социальная ответственность, субъекты аграрного бизнеса, социальный учет, нефинансовая отчетность, социальный аудит.

The article is devoted to theoretical generalization of the main approaches to evaluation the social activity of agrarian enterprises. The approaches of introduction of social accounting, auditing and non-financial reporting as the main instruments to ensure transparency and awareness about the social responsibility subjects of agribusiness are investigated. The basic directions of increase the social activity of agrarian enterprises are determined.

Keywords: social activity, social responsibility, subjects of agrarian business, social accounting, non-financial reporting, social audit.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Вихід українських компаній на міжнародні ринки, налагодження взаємовідносин з іноземними інвесторами, зростання культури ведення бізнесу вимагають від них дотримання міжнародних стандартів соціальної відповідальності і готовності прозоро та відкрито звітувати за свої дії перед суспільством.

Використання соціально орієнтованого підходу в управлінні забезпечує підвищення довіри до аграрного бізнесу та ступеня його конкурентоспроможності.

Більшість соціально відповідальних сільськогосподарських підприємств потребує адекватних методів оцінки своєї діяльності та оприлюднення отриманих результатів перед суспільством, що дасть змогу поділитись корисним досвідом з іншими організаціями та зацікавленими особами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної про-

блеми і на які спирається автор. Глибоке вивчення загальних питань розвитку та функціонування сільськогосподарських підприємств на принципах соціально орієнтованого управління, раціонального використання ресурсів, упровадження інновацій, збільшення інвестування та конкурентоспроможності висвітлено у наукових працях відомих економістів: В.Г. Андрійчука, Ж.А. Богданової, О.А. Гришнєвої, І.Ю. Гришової, В.А. Дерія, М.М. Ігнатенка, Ю.О. Лупенка, А.М. Колота, М.Ф. Кропивка, І.О. Крюкової, В.В. Кужеля, М.І. Маліка, Ю.О. Нестерчук, П.Т. Саблука та ін. Їх наукові здобутки формують потужний теоретичний, методичний та практичний базис для впровадження системи соціальної відповідальності у діяльність суб'єктів агробізнесу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Разом із тим потребують подальшого вивчення питання вдосконалення оцінки соціальної активності агроформувань,

а також перспективи впровадження в їх діяльність соціального обліку, аудиту та нефінансової звітності.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є дослідження проблемних аспектів та особливостей імплементації практики соціального обліку, аудиту та нефінансової звітності у діяльність суб'єктів агробізнесу, а також обґрунтування основних напрямів підвищення їх соціальної активності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В умовах дефіциту державного бюджету, жорсткої економії державних коштів, через геополітичну та фінансово-економічну нестабільність, загрозу національній безпеці обов'язком суб'єктів аграрного бізнесу є допомога державі у вирішенні економічних, соціальних та екологічних проблем суспільства, тому основними орієнтирами діяльності сільськогосподарських підприємств є не лише отримання прибутку, а й поліпшення якості життя працівників та їх сімей, зниження соціальної напруженості, взаємодія із місцевими громадами, підвищення якості продукції сільськогосподарського виробництва та зменшення шкідливого впливу на навколишнє середовище.

Усвідомлювати та нести відповідальність за свій вплив на суспільство означає, насамперед, що підприємство повинно звітувати за свої дії, вести їх облік, тому досить актуальною є проблема розроблення методики та прикладних сценаріїв у веденні соціального обліку, підготовці соціальної звітності, що дає змогу розкрити інформацію про соціальні аспекти діяльності підприємства, які неповною мірою відображенні у бухгалтерському обліку.

За визначенням Ж.А. Богданової, соціальний облік – це новий напрям в обліку, що розширює межі традиційного обліку, сприяє регулюванню економіки та є інформаційною системою для прийняття управлінських рішень щодо впливу діяльності підприємства на суспільство [1, с. 296].

Досить слушною є думка Д. Кроутера, який підкреслює, що ведення соціального обліку та звітності посилює соціальну відповідальність підприємства, оскільки зумовлює виявлення соціально значущих заходів та визначення тих, перед ким воно несе відповідальність за свою соціальну діяльність, а також розробку відповідних методів звітності [2, с. 10]. Це створює передумови для самостійної розробки підприємством програм із соціальної відповідальності, які є значно ефективнішими за державні програми [3].

Розробка та впровадження соціальних програм впливають на імідж сільськогосподарських підприємств як роботодавців на ринку праці [4, с. 28]. До основних програм, які реально використовуються суб'єктами аграрного бізнесу, належать такі: надання безвідсоткових або пільгових позик; оплата навчання і тренін-

гів, які обираються за ініціативою працівників; медичне страхування. Якщо раніше на професійне навчання направлялися передусім керівники, то зараз можливість покращити свою професійність мають управлінці середньої ланки, а також фахівці з агровиробництва, продажу, маркетингу, логістики, управління персоналом та реклами.

У ході проведених досліджень виявлено, що впровадження поняття соціального обліку пов'язане з необхідністю розширення складу показників бухгалтерської звітності в інтересах користувачів (зацікавлених сторін), а також із зосередженням особливої уваги на обліку соціальних витрат, тому, враховуючи специфіку соціального обліку, його суб'єктом виступає бухгалтерська служба, яку очолює головний бухгалтер або ж особа, яка здійснює бухгалтерський облік соціальних витрат підприємства і порівнює їх із соціальними потребами суспільства.

Питання визначення об'єктів соціального обліку, незважаючи на його актуальність, є недостатньо вивченим. Пропонуємо вважати об'єктами соціального обліку активи підприємства й усі види витрат, що пов'язані з його господарською діяльністю та впливом на суспільство, та зацікавлені сторони підприємства.

До основних функцій соціального обліку, на нашу думку, належать:

- реєстрація господарських операцій, що пов'язані із соціально відповідальною діяльністю підприємства, шляхом їх документального оформлення;

- оцінка й узагальнення у грошовому та натуральному виразах даних по об'єктах соціального обліку;

- збір та систематизація інформації про зовнішні та внутрішні соціальні ресурси, а також результати соціально відповідальної діяльності підприємства у формі нефінансової (соціальної) звітності;

- контроль над збереженням майна, цільовим і раціональним використанням ресурсів для здійснення соціально відповідальної діяльності.

Вивчаючи питання звітності із соціальної відповідальності бізнесу, можна зробити висновок, що у науковій літературі немає загальноприйнятого визначення цього поняття. У різних дослідженнях розглядаються такі категорії, як «нефінансова звітність», «соціально відповідальна звітність», «соціальна звітність», «соціальна екологічна звітність», «звітність зі сталого розвитку».

Соціальна, або нефінансова, звітність – це сукупність даних, яка віддзеркалює середовище існування підприємства, принципи і методи взаємодії із зацікавленими сторонами, а також результати діяльності підприємства та їх вплив на економічну, соціальну та екологічну сфери життя суспільства [5, с. 6].

Українська практика складання звітів про соціальну відповідальність значно поступа-

ється іноземним компаніям за якістю. Це зумовлено недостатньою розробленістю національного системного підходу до обліку контролю результатів соціально відповідальної діяльності. Нижчий рівень якості соціальної звітності українських підприємств пояснюється лише частковою відповідністю міжнародним стандартам і національними розбіжностями у підходах до бухгалтерського обліку, звітності та аудиту [6, с. 328].

На нашу думку, сільськогосподарським підприємствам потрібно враховувати міжнародні стандарти соціальної відповідальності бізнесу та інтегрувати їх у свою систему управління починаючи із планування та розробки стратегії взаємодії із зацікавленими сторонами і закінчуючи створенням нефінансової звітності. Механізм інтеграції міжнародних стандартів у загальну систему управління підприємством представлений на рис. 1.

Рис. 1. Механізм інтеграції міжнародних стандартів соціальної відповідальності бізнесу в загальну систему управління підприємством

Джерело: розроблено автором

Із метою виявлення ключових особливостей соціального обліку та звітності порівняємо їх за низкою критеріїв із бухгалтерським обліком та звітністю (табл. 1).

Таким чином, порівняльний аналіз указує на те, що ключовим принципом бухгалтерського обліку та звітності є нарахування і відповідність доходів та витрат. Соціальний облік та звітність передусім розкривають соціальний та екологічний ефект діяльності підприємства.

Як правило, соціальний звіт містить інформацію про управління персоналом, охорону праці та техніку безпеки, управління ризиками та якістю продукції, охорону навколишнього середовища, взаємодію із зацікавленими сторонами, а також дотримання етики.

Інформація, що розміщується у нефінансових звітах, не повторює, а доповнює фінансові звіти за низкою показників, а також здатна задовольнити ширше коло користувачів (зацікавлених сторін).

Соціальна звітність дає змогу підприємствам представити у систематизованому вигляді

інформацію про реалізацію своєї політики, продемонструвати і закріпити за ними право на ведення бізнесу. Соціальний звіт веде до поліпшення репутації підприємств перед суспільством, він корисний інвесторам під час оцінки діяльності підприємств, проведення порівняльного аналізу і в підсумку для прийняття правильних інвестиційних рішень.

Кожне підприємство визначає формат звітності відповідно до власних потреб та етапу розвитку моделі соціальної відповідальності. Найбільш поширеними форматами нефінансової звітності є:

- звіт про прогрес реалізації принципів Глобального договору;
- звіт зі сталого розвитку за вимогами Глобальної ініціативи зі звітності (GRI);
- звіт за показниками, які підприємство обирає самостійно.

Нефінансова звітність в Україні знаходиться на етапі активного розвитку і має значний незадіяний потенціал, зважаючи на невисокий відсоток кількості компаній, що звітують.

Проблемами вітчизняних аграрних підприємств під час складання нефінансової (соціальної) звітності є [9, с. 99]:

- прихованість реальних відносин між підприємствами і суспільством;
- недостатня соціальна активність;
- наявність значного шкідливого соціального впливу;
- брак інформації про соціальний складник діяльності;
- відсутність належного досвіду в складанні нефінансової (соціальної) звітності.

Нефінансова звітність стає для аграрних підприємств інструментом корпоративного управління, поліпшення менеджменту та репутації, мінімізації бізнес-ризиків, передбачення нових тенденцій і в підсумку сприяє підвищенню ефективності аграрного бізнесу в цілому. Витрати на її підготовку окупаються багато разів. Окрім того, соціальні звіти допомагають підприємствам проводити внутрішню інвентаризацію власної соціальної відповідальності та виявляти відсутні ланки.

Використання соціального аудиту в Україні є відносно новим та малопоширеним, проте досить важливим інноваційним проектом, що може стати ефективним інструментом регулювання соціально-економічних відносин [10, с. 50].

Ключовою особливістю соціального аудиту суб'єктів агробізнесу є дослідження того, як відображається соціальна відповідальність на основних показниках їх фінансово-господарської діяльності. Проводиться оцінка всіх сфер діяльності аграрних підприємств та їх порівняння з реалізованими заходами з питань етики бізнесу, системи соціально відповідального управління та очікуваннями зацікавлених сторін. Саме такий аудит спрямований на встанов-

лення невідповідності між поставленою метою підприємства і реальними заходами на практиці, а також виявлення перешкод для досягнення фінансової віддачі від соціально відповідального управління.

За допомогою аудиту соціальної відповідальності викривають втрати від безвідповідального ставлення до своїх співробітників, які приховані у поточних витратах, зменшення прибутку під час страхових виплат і штрафів. У під-

приємствах, де гідно дбають про свій персонал, більша продуктивність праці, менша плинність кадрів, нижчі витрати на набір, перепідготовку й утримання працівників [10, с. 51].

Основними причинами, які негативно впливають на впровадження соціального аудиту у практичну діяльність сільськогосподарських підприємств, є такі [11, с. 829]:

– низький рівень сприйняття концепції соціальної відповідальності бізнесу;

Таблиця 1

Порівняльна характеристика бухгалтерського і соціального обліку та звітності

Критерій	Бухгалтерський облік та звітність	Соціальний облік та звітність
Мета обліку	1. Надання повної та вірогідної інформації про фінансовий стан та фінансові результати 2. Контроль над наявністю та рухом майна 3. Запобігання порушень у фінансово-господарській діяльності 4. Виявлення та мобілізація внутрішньогосподарської діяльності	Надання повної та вірогідної інформації про результати діяльності у соціальній сфері та вплив на навколишнє середовище
Мета звітності	Надання необхідної інформації реальним та потенційним інвесторам, кредиторам та іншим зацікавленим сторонам	1. Надання інформації про дотримання принципів стійкого розвитку 2. Залучення соціальних інвестицій 3. Лобювання інтересів 4. Налагодження взаємозв'язків із місцевими громадами
Правове регулювання	Національні законодавчі та нормативні документи, адміністративні розпорядження	Міжнародні стандарти корпоративної соціальної відповідальності, національні законодавчі та нормативні документи, адміністративні розпорядження, практичні рекомендації
Статус регулюючих документів	Обов'язковий до виконання	Рекомендований до виконання
Користувачі	Внутрішні та зовнішні	Внутрішні та зовнішні
Ступінь відкритості інформації	Повне розкриття даних	Часткове розкриття даних
Індикатори	Фінансові (економічні)	Економічні, соціальні та екологічні
Види вимірників	Вартісні	Вартісні, кількісні та якісні
Змістове наповнення	Інформація про господарські операції, власний та залучений капітал, витрати, доходи і фінансовий результат за видами діяльності підприємства; зміни у власному капіталі та рух грошових коштів	Інформація про виробництво продукції та послуг, оплату праці, кількість створених робочих місць та охорону здоров'я; основні фінансові показники; вплив на екологію, інвестиції у розвиток регіону
Вимоги	Вигоди – витрати, істотність консерватизм	Якісність, істотність, вдосконалення
Форми звітності	Комплексна фінансова звітність	Звітність у форматі: - звіту про прогрес реалізації принципів Глобального договору; - звіту зі сталого розвитку за GRI-стандартом; - звіту за показниками, які підприємство обирає самостійно
Періодичність подання	Щоквартальна (річна)	Раз на 1–2 роки
Відповідальність	Одноразова матеріальна, адміністративна, кримінальна відповідно до чинного законодавства України та внутрішнього регламенту	Не визначена законодавством України, відстрочена, впливає на взаємовідносини із зацікавленими сторонами

Джерело: побудовано автором на основі [7, с. 72; 8, с. 109]

– обмежені фінансові можливості аграрних формувань, які не завжди мають можливість реалізувати заходи із соціально відповідального управління та користуватись послугами аудиторських фірм;

– низький рівень впровадження у практичну діяльність міжнародних стандартів соціальної відповідальності;

– відсутність єдиної чіткої методики організації та проведення соціального аудиту у сільськогосподарських підприємствах;

– переважно низька якість здійснення внутрішніх аудиторських перевірок через недостатній рівень професійної підготовки аудиторів;

– низький рівень соціальної відповідальності суб'єктів аграрного бізнесу та культури їх спілкування із зацікавленими сторонами.

Негативним фактом залишається й те, що в Україні відсутнє регулювання підстав проведення, порядку та змісту соціального аудиту, тому досить актуальним питанням є вдосконалення Концепції формування національної моделі соціального аудиту відповідно до сучасних вимог та її затвердження [12, с. 18].

Основними напрямками підвищення соціальної активності суб'єктів аграрного бізнесу, на нашу думку, є такі:

– сприйняття концепції соціальної відповідальності;

– активна реалізація соціально орієнтованих програм для покращання ділової репутації та зміцнення конкурентних позицій на ринку;

– визнання і впровадження міжнародних стандартів соціальної відповідальності бізнесу,

а також інтеграція їх у свою систему управління починаючи з планування та розробки стратегії взаємодії із зацікавленими сторонами і закінчуючи створенням нефінансової звітності та проведнням соціального аудиту;

– розробка та впровадження національних стандартів, норм та нормативів соціальної відповідальності аграрного бізнесу;

– активне висвітлення у засобах масової інформації здійснених заходів із соціальної відповідальності для формування позитивного іміджу підприємства та зростання його інвестиційного та кредитного рейтингу.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, соціальна активність суб'єктів аграрного бізнесу здійснює значний вплив на їх ділову репутацію, конкурентоспроможність, інвестиційну привабливість, продуктивність персоналу, обсяги продажу продукції та взаємовідносини із зацікавленими сторонами. Основними інструментами дотримання принципів соціальної відповідальності, підвищення рівня відкритості та прозорості розкриття інформації про соціальну активність суб'єктів аграрного бізнесу є соціальний облік, аудит та нефінансова звітність. Їх активне впровадження в діяльність суб'єктів аграрного бізнесу сприятиме вирішенню проблем розвитку агропромислової сфери та сільських територій. Отже, існує потреба у подальшому дослідженні цієї проблематики та вдосконаленні нормативно-правової бази та методичних засад ведення соціального обліку, аудиту та звітності суб'єктів аграрного бізнесу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Богданова Ж.А. Развитие социального учета: определение основных понятий / Ж.А. Богданова // *Інноваційна економіка*. – 2013. – № 7(45). – С. 293–296.
2. D. Crowther. *Social and Environmental Accounting* // London: Financial Times. – Prentice Hall, 2000. – 20 p.
3. Armstrong, J. Scott Effects of corporate social responsibility and irresponsibility policies // J. Scott Armstrong, Kesten C. Green // *Journal of Business Research*. – 2014. – P. 1–15.
4. Геєць В.М. Структурні зміни та економічний розвиток України : [монографія] / В.М. Геєць, Л.В. Шинкарук, Т.І. Артьомова [та ін.] ; Ін-т економіки та прогнозування НАН України. – К., 2011. – 696 с.
5. Воробей В. Нефінансова звітність: інструмент соціально відповідального бізнесу / В. Воробей, І. Журовська. – К. : Костюченко О.М., 2010. – 82 с.
6. Колот А.М. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку : [монографія] / А.М. Колот, О.А. Грішнова [та ін.] ; за ред. А.М. Колота. – К. : КНЕУ, 2012. – 501 с.
7. Голубева Н.А. Теоретические и практические аспекты социального учета и отчетности : [монографія] / Н.А. Голубева, В.С. Карагод. – М. : РУДН, 2009. – 248 с.
8. Король С. Нефінансова звітність підприємства / С. Король // *Вісник КНТЕУ*. – 2011. – № 6. – С. 102–113.
9. Давидюк Т.В. Соціальна відповідальність в Україні як інструмент управління людським капіталом / Т.В. Давидюк // *Міжнародний збірник наукових праць*. – 2011. – Вип. 3(21). – С. 96–101.
10. Сотула О. Соціальний аудит як важлива складова економічного розвитку держави / О. Сотула, Н. Юсіф // *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки»*. – 2014. – Вип. 36(22). – С. 49–54.
11. Крюкова І.О. Проблеми організації аудиту соціальної відповідальності в аграрних формуваннях та напрями їх вирішення / І.О. Крюкова // *Глобальні та національні проблеми економіки*. – 2015. – № 7. – С. 828–833.
12. Дерій В. Соціальний аудит в контексті посилення вимог до корпоративної соціальної відповідальності / В. Дерій, С. Савченко, Л. Бабій // *Бухгалтерський облік і аудит*. – 2016. – № 5. – С. 17–25.